

КОМОВА Д. Ю.,

старший державний виконавець
(Солом'янський районний відділ
державної виконавчої служби м. Києва
Головного територіального управління
юстиції у м. Києві)

БАЛІНСЬКА В. О.,

студентка
(Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського)

УДК 347.637

ПОРЯДОК СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА ДІТЕЙ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЩОДО ЇХ СПЛАТИ

У статті проаналізовано порядок стягнення аліментів та встановлення відповідальності за невиконання цього обов'язку. Доводиться, що держава за допомогою двох пакетів законів «Чужих дітей не буває» встановила реальне забезпечення прав дітей.

Ключові слова: стягнення аліментів, неповнолітні діти, відповідальність.

В статье проанализирован порядок взыскания алиментов и установления ответственности за неисполнение данной обязанности. Доказывается, что государство с помощью двух пакетов законов «Чужих детей не бывает» установило реальное обеспечение прав детей.

Ключевые слова: взыскание алиментов, несовершеннолетние дети, ответственность.

The article analyzes the procedure for collecting alimony and establishes liability for non-fulfillment of this duty. It turns out that the state with the help of two packages of laws “Alien Children Does not Occur”, has established the real guarantee of children's rights.

Key words: alimony recovery, minor children, responsibility.

Вступ. Українським законодавством визначено права й обов'язки держави та громадян щодо забезпечення захисту дітей. Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства»[1] кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Обов'язок утримувати дитину до досягнення нею повноліття викладений у частині другій статті 51 Конституції України [2] та статті 180 Сімейного кодексу України [3]. На жаль, трапляються непоодинокі випадки ухилення батьків від виконання цього обов'язку, що призводить до необхідності примусового стягнення коштів на користь дитини. Як наслідок, є потреба в аналізі чинного законодавства, що регулює порядок стягнення аліментів.

Аналізом порушеної нами проблеми займалося багато видатних українських та радянських учених, а саме: Л.В. Дорош, М.О. Потебенько, М.І. Мельник, Л.П. Михайлов,

О.І. Белова, Л.В. Сапейко, В.А. Кройтор, А.І. Пергамент, М.В. Чундак та інші. Разом із тим є низка окремих питань, що потребують подальшого детального розгляду та вирішення.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття порядку правового регулювання стягнення аліментів на дітей, дослідження правових аспектів щодо притягнення батьків до відповідальності в разі невиконання обов'язку та розробка практичних рекомендацій з метою вдосконалення практики вирішення цивільних та кримінальних справ щодо стягнення коштів на неповнолітніх дітей.

Результати дослідження. Майбутнє дітей як членів суспільства насамперед залежить від економічних та соціальних відносин у родині. Чинним законодавством закріплено обов'язок батьків утримувати дитину з моменту її народження та до моменту досягнення нею повноліття. Йдеться про те, що мають створюватися всі необхідні умови для нормального розвитку особи. Стаття 52 Конституції України наголошує на тому, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження та від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним [2]. Саме тому важливим об'єктом детального розгляду є інститут аліментних зобов'язань.

Варто зазначити, що останніми роками питання порядку стягнення аліментів на неповнолітніх дітей зазнало суттєвих змін. У своїх працях Д.М. Чечот зазначає, що аліменти мають стягуватися тоді, коли один з батьків навмисно не збирався виконувати свій обов'язок [4, с. 120]. Своєю чергою В.А. Кройтор вважає, що аліменти мають бути способом захисту, а не способом зведення рахунків [5].

Сплата аліментів батьками може здійснюватися як у добровільному, так і в примусовому порядку. Слід звернути увагу на кожен з можливих варіантів окремо. Під добровільним виконанням аліментних зобов'язань розуміється утримання неповнолітньої дитини з власної волі. Найчастіше така ситуація трапляється у випадках, коли між батьками зберігаються дружні стосунки після розірвання шлюбу, й особа, що уповноважена сплачувати аліменти, за власним бажанням надає кошти на утримання неповнолітньої дитини. За таких обставин частиною першою статті 187 Сімейного кодексу України передбачено, що один з батьків може подати заяву за місцем роботи, місцем виплати пенсії, стипендії про відрахування аліментів на дитину з його заробітної плати, пенсії, стипендії у розмірі та на строк, які визначені у цій заяві [3]. У разі якщо особа бажає збільшити розмір виплат або припинити сплату аліментів вона має звернутися з відповідною заявою до бухгалтерії за місцем роботи. У такому разі стягувач аліментів має бути повідомлений в обов'язковому порядку про надходження такої заяви. Водночас частиною четвертою статті 187 Сімейного кодексу України передбачена можливість особи, на користь якої присуджено аліменти на дитину, самостійно подати заяву з виконавчим листом про відрахування аліментів із заробітної плати, пенсії, стипендії або іншого доходу платника аліментів безпосередньо за місцем виплати платникові аліментів заробітної плати, пенсії, стипендії або іншого доходу [3]. На підставі заяви такої особи аліменти відраховуються із заробітної плати, пенсії, стипендії або іншого доходу платника аліментів у розмірі, зазначеному у виконавчому листі, та в триденний строк від дня, встановленого для виплати заробітної плати, пенсії, стипендії, і перераховуються особі, на користь якої присуджені аліменти, за її адресою або на рахунок, зазначений у заяві.

У випадках, коли один з батьків відмовляється добровільно сплачувати аліменти на утримання дитини, кошти стягуються в судовому порядку. В такому разі позивач звертається до суду з позовною заявою про примусове стягнення з іншого члена сім'ї аліментів. Позовні заяви про стягнення аліментів подаються лише за місцем проживання боржника. Варто зазначити, що особа має право на звернення до суду навіть у випадку, коли вона перебуває в зареєстрованому шлюбі з боржником.

Встановлення розміру обов'язкових виплат можливе декількома шляхами. Згідно з частиною третьою статті 181 Сімейного кодексу України аліменти на дитину присуджуються в частці від заробітку (доходу) її матері, батька або в твердій грошовій сумі [3]. Відповідно до другого пакета законів у рамках проекту «Чужих дітей не буває» Кабінетом Міністрів України та Міністерством юстиції України було внесено зміни до законодавства щодо визначення мінімального розміру аліментів. Так, нині здійснено поділ цього поняття на міні-

мальний гарантований та мінімальний рекомендований розмір виплат. Основна суть новацій полягає в тому, що мінімальний гарантований розмір аліментів не може бути меншим, ніж 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку за умови, що батько чи мати, які проживають окремо, не мають достатньої кількості коштів, аби здійснювати більші виплати. Своєю чергою мінімальний рекомендований розмір аліментів на одну дитину прирівнюється до прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та встановлюється судом.

Як зазначає А.І. Пергамент, визначення розміру аліментних зобов'язань у частці від доходів поставило особу, уповноважену на отримання аліментів, у вкрай важке положення: часто буває складно виявити всі окремі доходи зобов'язаної особи, а у разі визначення розміру аліментного зобов'язання в частці на отримувача аліментів падає важкість виявлення всіх конкретних доходів відповідача. З іншого боку, таке положення полегшує для недобросовісного відповідача можливість приховати частину своїх доходів і тим самим зменшити частку, яка належить дитині за аліментним зобов'язанням [6, с. 63]. У будь-якому разі статтею 183 Сімейного кодексу України передбачено, що частка заробітку (доходу) матері, батька, яка буде стягуватися як аліменти на дитину, визначається судом для кожного конкретного випадку окремо [3]. У такому разі суд має враховувати широке коло обставин: джерела прибутку особи, стан здоров'я та матеріальне становище дитини, стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів, наявність транспортного засобу, нерухомого майна, кількість та причину перетину кордону.

Трапляються ситуації, коли особа, уповноважена сплачувати аліменти, не є працевлаштованою. Тоді під час визначення розміру платежу суд враховує рівень середньої заробітної плати у регіоні проживання відповідача, причини безробіття, наявність інших дітей та інші обставини, що мають істотне значення.

Сімейним кодексом України передбачені випадки, коли виникає заборгованість зі сплати аліментів. Так, статтею 194 цього Кодексу зафіксовано, що аліменти можуть бути стягнуті за виконавчим листом за минулий час, але не більш як за десять років, що передували пред'явленню виконавчого листа до виконання [3]. Варто звернути окрему увагу на визначення розміру заборгованості. Частиною першою статті 195 Сімейного кодексу України визначено, що заборгованість за аліментами, присудженими у частці від заробітку (доходу), визначається виходячи з фактичного заробітку (доходу), який платник аліментів одержував за час, протягом якого не провадилося їх стягнення, незалежно від того, одержано такий заробіток (дохід) в Україні чи за кордоном.

У встановленій частці від доходу є позитивні та негативні моменти. Якщо платник добросовісно відноситься, то не виникає потреба в приховуванні свого реального заробітку, а якщо ні, то може навмисно влаштуватися на низькооплачувану роботу, яка дає змогу відраховувати лише мінімальний гарантований розмір аліментів, а інший дохід отримується в «конверті».

21 січня 2019 року між Державною службою з питань праці та Міністерством юстиції України укладено Меморандум про співробітництво, метою якого є консолідація зусиль Сторін щодо сприятливого середовища на ринку праці, забезпечення реалізації державної політики з питань контролю за додержанням законодавства про працю юридичними та фізичними особами, які використовують найману працю, а також забезпечення трудових прав громадян. Відтепер, якщо стягувач аліментів володіє інформацією щодо отримання платником заробітної плати більшої ніж та, від якої відраховуються аліменти, має право звернутися із заявою до виконавчої служби з повідомленням такого порушення.

За несвоєчасне виконання грошового обов'язку за кожен день прострочення нараховується неустойка. Відповідно до частини першої статті 196 Сімейного кодексу України розмір неустойки (пені) становить один відсоток від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення [3]. Досить цікавою з приводу цього питання є думка Л.В. Красицької. Вона вважає, що до питання порядку обчислення розміру неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів слід підходити з урахуванням визначення пені в частині третій статті 549 Цивільного кодексу України і зазначає, що сума несвоєчасно виконаного аліментного

зобов'язання визначається відповідно на 1 число місяця, який слідує за місяцем, коли необхідно було сплатити аліменти. Тобто така сума ж заборгованості й помножується на один відсоток (розмір пені) та на кількість днів, які пройшли до погашення заборгованості платником аліментів або до пред'явлення позову одержувачем аліментів [7, с. 325]. Законодавством України передбачено, що неустойка (пеня) нараховується в судовому порядку або бухгалтерією, якщо відрахування йдуть від місця роботи боржника.

У випадках, якщо платник аліментів має проблеми зі станом здоров'я, він має право звернутися до суду з позовом про повне або часткове звільнення від сплати заборгованості.

Статтею 71 Закону України «Про виконавче провадження» визначено порядок стягнення аліментів [8]. Отже, за наявності заборгованості виконавець стягує з боржника аліменти у розмірі, визначеному виконавчим документом, але не менше мінімального гарантованого розміру, передбаченого Сімейним кодексом України. У випадках, коли сукупний розмір заборгованості перевищує суму платежів за три місяці, стягнення може бути звернене на майно боржника. Також слід зазначити, що за наявності боргу зі сплати аліментів, сукупний розмір якого перевищує суму відповідних платежів за три місяці, виконавець роз'яснює стягувачу право на звернення до органів досудового розслідування із заявою про вчинене кримінальне правопорушення боржником, що полягає в ухиленні від сплати аліментів.

Нововведенням стало створення Єдиного реєстру боржників, у якому міститься інформація щодо осіб, на адресу яких відкрито виконавче провадження з несплати аліментів більше 3 місяців. Відомості про боржника вносяться до реєстру одночасно з винесенням в автоматизованій системі виконавчих проваджень повідомлення про наявність заборгованості.

За наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці з моменту відкриття виконавчого провадження, стосовно боржника встановлюється певне коло обмежень: тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України, тимчасове обмеження у праві керування транспортними засобами, тимчасове обмеження у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії та тимчасове обмеження боржника у праві полювання, термін дії яких продовжується до моменту погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі.

Відповідно до частини дев'ятої статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» у випадку, якщо аліменти сплачуються на утримання дитини з інвалідністю, дитини, яка хворіє на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісне орфанне захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, або на утримання дитини, яка отримала тяжкі травми, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, такі обмеження виносяться державним виконавцем за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три місяці [8].

У 2018 році Міністерство юстиції України здійснило вдосконалення законодавства у сфері захисту прав дітей. Так, було прийнято другий пакет законів «Чужих дітей не буває», серед новацій якого збільшення мінімального розміру аліментів, накладення додаткових штрафів на суму боргу по аліментах, спрощення процедури виїзду за кордон з тим із батьків, з ким проживає дитина, вдосконалення порядку побачень з дитиною того з батьків, хто з нею не проживає, обмеження щодо перебування боржників на державній службі, кримінальна відповідальність за ухилення від суспільно корисних робіт у вигляді позбавлення волі до 2 років, податкові пільги для сумлінних батьків, які витрачають додаткові кошти на гуртки, навчання, спортивні секції і духовний розвиток дитини тощо. Відтепер, згідно з новим законом, на термін більше одного місяця можна виїхати за кордон без згоди другого з батьків, якщо останній має заборгованість зі сплати аліментів, розмір якої перевищує у сумі сплати аліментів за 4 місяці та 3 місяці, якщо дитина є тяжкохворою або з інвалідністю.

В останньому ж випадку стягувач має пред'явити документ, що підтверджує тяжку хворобу чи інвалідність, та довідку, видану органом ДВС чи приватним виконавцем, про наявність заборгованості зі сплати аліментів. Під час перетину кордону один з батьків має пред'явити рішення суду або висновок органів опіки про місце проживання дитини й обов'язково повернутися у термін до місяця, інакше нестиме адміністративну відповідальність.

Українським законодавством передбачена відповідальність за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання неповнолітніх дітей. Статтею 164 Кримінального кодексу України закріплено, що злісне ухилення від сплати аліментів карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від вісімдесяти до ста двадцяти годин або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі на строк до двох років [9]. У випадках, коли те саме діяння вчинене особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, карається громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк від двох до трьох років.

Розглядаючи визначення основного безпосереднього об'єкта злочину ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, можна виділити дві основні точки зору науковців з цієї проблеми. На думку Л.В. Дорош, М.О. Потебенька, М.І. Мельника, цей злочин посягає на відносини, що забезпечують майнові інтереси дітей, їхній фізичний, розумовий, духовний, моральний і соціальний розвиток. Позиція Л.П. Михайлова [10, с. 20] полягає в тому, що об'єктом ухилення від сплати аліментів на утримання неповнолітніх дітей виступають майнові сімейні відносини. Проте вони не зводяться лише до відносин, що забезпечують матеріальне підґрунтя для належного розвитку та виховання дитини, а є відносинами, що забезпечують матеріальні інтереси сім'ї загалом.

Ми вважаємо, що думка Л.В. Дорош, М.О. Потебенька та М.І. Мельника більш детально виражає саму сутність виплати аліментів на неповнолітніх дітей, тобто на забезпечення їхнього гідного рівня життя, оптимальних умов для фізичного, морального та розумового розвитку. Тому можна сказати, що ухилення від сплати коштів є злочином, зміст якого полягає в перешкодженні повноцінному розвитку дитини, небажанні створювати прийнятні умови для її існування.

Висновок. Практика показує, що найчастіше для отримання аліментів особа звертається до органів державної виконавчої служби, а добровільні виплати боржниками починаються після вжиття заходів примусового виконання. На нашу думку, новація щодо створення Єдиного реєстру боржників по аліментах стала способом пришвидшення сплати коштів боржниками та методом поліпшення загальної ситуації в країні щодо ухилення від сплати аліментів. Крім того, з моменту набрання чинності другого пакета законів «Чужих дітей не буває» законодавством передбачена кримінальна відповідальність за несплату аліментів у вигляді позбавлення волі до двох років за ухилення від виконання суспільно корисних робіт. Тому ми вважаємо, що держава повною мірою намагається забезпечити права дітей на матеріальне забезпечення, але залишаються проблеми з правовою свідомістю самих платників аліментів.

Список використаних джерел:

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 51–52.
3. Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2002, № 21–22. Ст. 180–195.
4. Чечот Д.М. Брак, семья, закон. Ленинград : ЛГУ, 1984. 348 с.
5. Кройтор В.А. Особенности порядка стягнення алиментов на несовершеннолетних детей. 2013.

6. Пергамент А.И. Алиментные обязательства по советскому праву. Москва : Госюриздат, 1951. 167 с.
7. Красицька Л.В. Стягнення неустойки як спосіб захисту права дитини на утримання. *Право та управління*: електронне наукове видання. Національний університет державної податкової служби України / гол. ред.: П.В. Мельник. 2012. № 1. С. 325.
8. Закон України «Про виконавче провадження». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2016, № 30, ст. 542.
9. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25–26, ст. 131.
10. Михайлова Л.П. Уголовно-правовая борьба со злостным уклонением от уплаты алиментов детям : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. МГУ им. М.В. Ломоносова. Москва, 1983. 20 с.

КОНСТАНКЕВИЧ Ю. З.,
аспірант кафедри конституційного права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 342.56

ПРАКТИКА ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ДОБРОЧЕСНОСТІ В КОНКУРСІ ДО ВЕРХОВНОГО СУДУ, ОГОЛОШЕНОМУ 2 СЕРПНЯ 2018 РОКУ, ЩО НЕ ПОВ'ЯЗАНА З ПИТАННЯМИ МАЙНА ТА ДЕКЛАРАЦІЙ

У статті висвітлено узагальнення практики Громадської ради доброчесності, яка сприяє Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності кандидата на посаду судді критеріям доброчесності та професійної етики. Проаналізовані висновки про визнання кандидатів такими, що не відповідають вищезазначеним критеріям, стосуються конкурсу до Верховного Суду, що оголошений 02.08.2018 року. Узагальнення зроблене з питань, що належать до здатності кандидатів реалізовувати конституційні цінності, утверджувати незалежність судової влади та забезпечувати її авторитет і не стосується питань майна та належного декларування.

Ключові слова: *доброчесність, професійна етика, Громадська рада доброчесності, конституційні цінності, Верховний Суд.*

В статті показано обобщение практики Общественного совета добросовестности, который способствует Высшей квалификационной комиссии судей Украины в установлении соответствия кандидата на должность судьи критериям добросовестности и профессиональной этики. Проанализированы выводы о признании кандидатов такими, которые не соответствуют вышеуказанным критериям, касаются конкурса в Верховный Суд, который объявлен 02.08.2018 года. Обобщение сделано из вопросов, относящихся к способности кандидатов реализовывать конституционные ценности, утверждать независимость судебной власти и обеспечивать ее авторитет и не касается вопросов имущества и надлежащего декларирования.

Ключевые слова: *добросовестность, профессиональная этика, Общественный совет добросовестности, конституционные ценности, Верховный Суд.*

